03 2025

Ništa, tišina, mnoštvo. Molekularna revolucija u Srbiji

Gerald Raunig

Prevod: Group for Conceptual Politics

Nutopian International Anthem. Na kraju prve strane *Mind Games*, albuma Džona Lenona iz 1973. godine, nalazi se pesma koja traje samo četiri sekunde. Nije moguće tačno reći sastoji li se Nutopian International Anthem od ničega ili od beskonačnog broja nečujnih čestica, kratkog mnoštva tišine. U svakom slučaju, N-utopijsko implicira, s jedne strane, negaciju utopije, utoliko što utopija ne izražava ništa drugo doli čekanje bolje budućnosti, večno odgađanje nečega što se nikada i ne dogodi. Ali sa druge strane, umesto odgađanja revolucije za nikad i nigde, nutopista govori o ispunjavanju obećanja prošlih otpora, o našem tajnom dogovoru s borbama iz potisnute prošlosti i, pre svega, o njihovoj aktualizaciji ovde i sada. Ovde, okupljajući se, čekamo ono što je bilo, u produženoj sadašnjosti. Ujedno, Nu-topia znači i topos, mesto, prostor Nu-a. Nu su mala vrata na kojima se sva budućnost raščarava i ponire u prošlost, a ova sadašnjost je puno više od puke tačke, ona je širenje zgloba, postajanje prostorom trenutka. A iz ove perspektive, Lenonova pesma je himna produženom sadašnjem vremenu i prostoru događanja Nu.

Ovih dana čini se da je odjeknula pop-muzička referenca na Nutopian International Anthem, kada je ceo album pod nazivom „Is This What We Want?“ objavljen krajem februara 2024, čijih 12 pesama čine snimci praznih studija i prostora za nastupe. Reč je o deklaraciji protesta 1000 britanskih muzičara, uključujući Kejt Buš, Eni Lenoks i Ket Stivens, protiv promena zakonskih propisa o upotrebi njihove muzike od strane veštačke inteligencije. Ali umesto uvažavanja tih različitih tišina i mnoštva ništavila snimljenih na traci, i umesto pažljivijeg osluškivanja u tihim prostorima, projekat samo projektuje kreativnu prazninu koja bi nastala ukoliko veštačka inteligencija ne bude zakonski ograničena.

Daleko radikalnije preoblikovanje Nutopian International Anthem odvija se i ponavlja od novembra u Novom Sadu, kao socio-poetska komponenta molekularne revolucije u Srbiji, čiji su se protesti u poslednja tri meseca proširili na preko 200 srpskih gradova i mesta i mobilisali milione ljudi. Događaj-okidač bila je tragična smrt petnaestoro ljudi kada se 1. novembra prošle godine srušila 300 tona teška nadstrešnica pompezno ponovo otvorene novosadske Železničke stanice. Tri nedelje kasnije, počevši od 22. novembra, raste broj događanja na kojima se ljudi masovno okupljaju i ćute petnaest minuta. Najpre su ovaj skup ćutanja isprobali studenti u Novom Sadu i Beogradu, zatim su se sve više sa studentima solidarisale i druge grupe stanovništva poput poljoprivrednika, taksista, penzionera, biciklista, advokata, medicinskih sestara, umetnika i još mnogo drugih, a polako je 15 minuta postalo svakodnevni ritual u čitavoj Srbiji. Protestanti blokiraju prilaze fakultetima, školama i drugim institucijama, ulice, raskrsnice, mostove na Dunavu. Mirno stojeći, mirujući, bivajući nepomični zaustavljaju saobraćaj, prvo svakog petka od 11:52 do 12:07, petnaest minuta za petnaest mrtvih, a kasnije i uvek iznova kao početak blokada koje su ponekad trajale i danima. Tišina, ćutanje

kao znak poštovanja prema žrtvama, najprikladniji je izraz mnoštvenosti protesta. Ni jedinstvo monofonog hora, niti isključivost glasa pojedinačnog vođe, hor tišine ima snagu mnogostrukosti mnoštva glasova kondividualnosti koja ćuti.

Petnaest minuta blokade, tišine, ćutnje, obustave, način su da se na petnaest mrtvih ukaže kao na egzemplarne žrtve neobuzdane državne korupcije, ali su i sredstva molekularne revolucije koja nije usmerena prema ili protiv određenih vladara, već želi promeniti svet na temeljniji način, naime – prema rečima središnjeg slogana učesnika protesta – na način da „institucije rade svoj posao". Da prilagodim rečenicu Valtera Benjamina: protestantima nije u interesu preuzeti državni aparat ili jednostavno zameniti njegove aktere drugima, oni žele potpuno preoblikovati državni aparat, promeniti njegove temelje, učiniti da funkcioniše na radikalno drugačiji način.

Depolitizacija

Osvrnuo bih se na dva teksta koji su nedavno detaljnije opisali i protumačili ovaj novi pokret u Srbiji, a potom dodao i neka razmišljanja o nutopističkoj tišini kao mnogostrukosti, odnosno, mnoštvenosti molekularne revolucije.

Prvi glas dolazi direktno iz Novog Sada, a zanimljiv je ne iz razloga autentičnosti, već zato što je reč o situiranom, a opet pomalo distanciranom glasu. Branka Ćurčić, aktivistkinja i članica Grupe za konceptualnu politiku, u eseju o „Studentskim protestima i promenama bez politike" pre svega piše da protestanti „masovno odbijaju politiku ili, u najmanju ruku, odbijaju da ono što rade smatraju politikom". To je zajednička nit propitivanja Branke

Ćurčić, stalni lajtmotiv pokreta da se nastavi bez politike, da se politika odbaci, da se politika odbije, pa i da se depolitizuje.

Najočigledniji izraz ovakvog odbacivanja politike pokazuje se u oštrom odbijanju studenata da kao ciljnu grupu svojih zahteva vide političare na vlasti: „Studenti ne prave kompromise sa vlašću koja ih poziva na razgovore, jer svaki poziv odbijaju“. Protestante ne zanimaju potezi i reakcije političkih aktera, posebno predsednika Aleksandra Vučića, bilo da im prete, da su predusretljivi prema njima ili da ih nastoje prigrliti. Štaviše, uopšte ne žele da ga vide kao osobu za kontakt, jer mu uskraćuju bilo kakvu kompetenciju u nadležnostima i institucionalnim promenama.

Protestanti takođe ne pokazuju nikakav interes za opozicione stranke, koje su se u protekloj deceniji pokazivale sve nesposobnijima u suprotstavljanju autoritarnoj vlasti. Ideja da bi opozicija mogla da reprezentuje društvene proteste stoga je ne samo konceptualno nego i praktično nemoguća.

A ovo kritičko stanovište u odnosu na reprezentaciju neguje se i interno: „Odbijanje reprezentativnosti i glasnogovornika [studenti] objašnjavaju i kao znak njihovog jedinstva i jednakosti, ali i straha za sopstvenu bezbednost isticanjem pojedinaca u javnosti.“ [Posledica toga je da studenti malo govore u javnosti i ne trude se da artikulišu svoje iskaze.]

Ovakav nereprezentacijski stav studenata Branka Ćurčić tumači distancom od svih oblika organizovanja. Ona piše: „Odbijanje politike se u velikoj meri odnosi na ograđivanje od političkih stranaka, a kako vidimo sve više i od nevladinih i aktivističkih organizacija. A ono što je novo je da se zbog ‚upliva politike‘ studenti ograđuju jedni od drugih i sebi samima iznose zahtev za *depolitizaciju* protesta.“ Afirmacija depolitizacije dvosmislena je, i to

ne samo za autorku, kada se čini da je jedna drugačija „depolitizacija" postala mejnstrim kapitalističkih društava, kada zahtev za vladavinom prava poprima reduktivno-legalistički oblik i kada usvajanje nacionalnih simbola preti da postane nacionalističko. Drugim rečima, dvosmislenosti ipak vredi podneti: umesto da protestante optužujemo za političku naivnost, valja im priznati konceptualnu radikalnost koja ponekad ide ruku pod ruku sa taktičkom mudrošću, ali na nju nikada nije ograničena.

Zato su bitne sve moguće situacije solidarnosti sa protestantima, za šta se i zalaže Branka Ćurčić, „iz pozicije *bivših* aktivista čiji je rad sa ljudima završen nestajanjem *naših* masovnih političkih situacija" i to najpre zato što i pred „nas" postavljaju pitanje: Kakav je „naš" odnos, kakav je odnos drugih borbi, drugih generacija, prethodnih pokreta i drugih geopolitičkih situacija prema sadašnjim protestima i blokadama? U najgorem slučaju, to je paternalistički odnos koji depolitizaciju i problematizaciju političkog u svim mogućim oblicima shvata kao puku preteču politike, što nužno podrazumeva odrastanje i dolazak u molarnu politiku i ekonomiju mašine kapitalizma. U najboljem slučaju, mi smo, u formulaciji Branke Ćurčić, „prijatelji studentskih protesta", pa onda možemo afirmisati borbe kao prakse trajne nezrelosti, u smislu nepristajanja na patrijarhalnu normalnost, kao one koje nikada ne postaju molarna politika, kao stalni sklop mnoštvenosti i mikrodruštvenosti, na svim nivoima.

Nova politika

Drugi glas koji bih citirao dolazi iz ne tako daleke Ljubljane, s autoritativnim prizvukom univerzalnog intelektualca, ali sa političko-teorijskom intuicijom koja pokazuje pravi smer. Dok se čini da Branka Ćurčić implicitno ukazuje na problem ili

dvosmislenost pojma „depolitizacija“, slovenački filozof Slavoj Žižek piše da „’apolitičan’ stav demonstranata ima za cilj da osigura da nova politika neće biti samo verzija stare igre – sto mora biti očišćen za autentičan zakon i red“. Radikalno odbacivanje politike, a sve to da bi se došlo do transparentnosti i zdravih institucija? Žižek u svom tekstu nabraja bezazlene zahteve studenata: „Formulisali su samo nekoliko zahteva na kojima bezuslovno insistiraju: objavljivanje kompletne dokumentacije o renoviranju Železničke stanice u Novom Sadu, pristup svim dokumentima kako bi se osiguralo da vlada ne skriva ništa od javnosti; obustava optužbi protiv onih koji su uhapšeni tokom prvog protesta protiv vlade u novembru; i podnošenje krivičnih prijava protiv onih koji su napali studente tokom protesta u Beogradu.“ Ne samo da ovi zahtevi zvuče bezazleno, već nisu ni radikalni, jer kao da skreću pažnju s onoga što se događa na molekularnoj ravni. Prema tome, otkopavaju često ponavljajući medijski kliše mladih koji protestuju i ne znaju šta žele, a kad konačno postave konkretne zahteve, upadaju u zamku reprezentacije, sa svim aspektima personalizacije, narcizma i medijskog spektakla.

U stvarnosti, međutim, pomak se ne događa na nivou zahteva i predloga, već na ravni delovanja, naročito oblika okupljanja, koji imaju za cilj daleko radikalnije refunkcionisanje institucija. Žižek piše: „oni ne žele da igraju politiku unutar postojećeg prostora (uglavnom nepisanih) pravila, oni žele da promene osnovni način na koji funkcionišu državne institucije u Srbiji“. „Apolitičnost“ studenata, dakle, nije usmerena na svojevrsni reformizam koji zaobilazi vlastodršce i okreće se autonomnoj sferi čistih institucija. Ona želi transformisati institucije od temelja, na osnovu vlastitih iskustava studenata sa plenumima i skupštinama.

Žižek takođe uvodi u igru sličnost sa dva aktuelna načina subjektivacije u Kini, od kojih oba izražavaju pasivnu rezignaciju,

pod sloganom *tang ping*, „ležati ravno" pred psihološkim i fizičkim zahtevima radnog života, i pod sloganom *bai lan*, „pustiti da istrune" ovaj život i svet. I jedan i drugi izražavaju pomeranje od slepog prihvatanja prema svesnom kretanju u ništavilo. Postajanje ništa, nihilizam i ništavilo imaju smisla kao oblici otpora u ekstremno ekstraktivističkim oblicima kapitalizma i autoritarizma, ali bartlebijevske formule rezignacije i povlačenja teže da dopuste da subjektivacije skliznu u radikalni individualizam. Razlika je ovde, s jedne strane, u tome što se kod srpskih protesta radi o kolektivnim oblicima otpora, ali i u tome što njihov specifični nihilizam znači da se ništavilo ne shvata kao praznina, već kao punoća mnoštvenosti. Blokade, dopustiti politici prazninu, odbijanje reprezentacije, izrazi su ovog *kondividualnog* nihilizma.

Kondividualni hor tišine

Ali pre svega, ove prakse korespondiraju sa svojevrsnim povratkom hora tišine: nakon Džona Kejdža i njegove kompozicije „4:33" (1952) i Lenonove *Nutopian International Anthem* (1973), tu su i desetominutna ćutanja koja je Joko Ono održala kao bdenje povodom nasilne smrti Džona Lenona (1980) na mnogim mestima širom sveta. U Beogradu su na doček Nove 2024. godine studenti u ponoć održali tiho bdenje podižući svetla svojih telefona prema nebu u znak sećanja na žrtve. Ovaj novogodišnji protest, koji čak ni vatromet u „Beogradu na vodi" nije mogao prekinuti, organizovan je pod sloganom „Nema Nove godine, još ste nam dužni za staru".

Takav oblik okupljanja u tišini i mnoštvenoj izobilju ne treba shvatiti niti kao depolitizujuću pretnju demokratiji niti kao osnovu za buduću „novu politiku". To je kondenzacija mnogostrukosti, a u isto vreme i njeno širenje kao molekularne revolucije, u susretima, zajedničkim akcijama, štafetama i demonstracijama. Kako piše

Branka Ćurčić: „Čini mi se da se promene odvijaju na drugoj ravni od ravni vlasti, čime se izlazi iz godinana dominantne problematike izbora. Odnosno, da se postupno i neizrečeno preuzimanje vlasti (države?) događa oduzimanjem njenog legitimiteta“. „Promene se odvijaju na drugoj ravni od ravni vlasti“ je molekularni aspekt ove revolucije – društveni pokret koji nije zainteresovan za molarne aspekte moći, koji ne pada u zamku reprezentacije, koji ne veruje u nužnost homogenizacije u jedinstvo.

Dok pokret teži inkluzivnoj terminologiji u svojim retkim saopštenjima i izjavama, svesno izbegavajući preterano inventivno jezičko izražavanje, u njegovim pisanim iskazima, ipak postoji izraz koji se odnosi na molekularno. U svom saopštenju od 10. marta, studenti pozivaju celokupno stanovništvo Srbije da pređe sa njihove masovne solidarnosti na imitacijski pokret samoorganizovanja na svim mestima. U ovom apelu preuzimaju termin koji je već igrao određenu ulogu u jugoslovenskom samoupravljanju. *Neposredna demokratija*, često pogrešno prevođena kao direktna demokratija, u stvarnosti znači insistiranje na demokratizaciji bez odgađanja. Demokratija sada *(Democracy now*, *democracia real ya*), demokratska praksa upravo u ovom trenutku, neposredna demokratizacija koja ne toleriše odlaganje, bez odugovlačenja i bez odgađanja. „Sve što smo mi studenti do sada postigli je zahvaljujući samoorganizovanju po principima neposredne demokratije i plenumskog zasedanja.“ To je dosadašnja praksa studenata u njihovim zborovima i drugim oblicima delovanja, ali je to bio i središnji koncept jugoslovenskog samoupravljanja u vidu skupština radnika i stanara, stambenih i radničkih saveta, mesnih zajednica i delegatskog sistema, a ušao je i u današnje srpsko zakonodavstvo: U svom saopštenju studenti naglašavaju da „član 67. Zakona o lokalnoj samoupravi tačno propisuje koji su to oblici neposrednog učešća građana u sprovođenju mesne samouprave.“ I u tom duhu saopštenje završava

pozivom celokupnom stanovništvu „da se okrene lokalnim samoupravama i samostalno organizuje po modelu neposredne demokratije – kroz zakonom predviđeno telo zbora građana“.

Ono što se ovde negira, u svoj suptilnoj afirmaciji, referisanju i razmatranju konkretne pravne situacije, jeste *sredina*, središte, sredstvo, posredovanje, a to znači i politička stranka kao posrednik, odnosno, njeni lideri i birokrati kao medijatori, zagovornici, predstavnici. *Neposredan*, *ne-po-sredan* je upravo ono što se ostvaruje bez posredovanja, odmah, bez odlaganja. Teritorija koja ovde nastaje je prostor neodgodivog. Uzima za sebe vreme, širi se u Nu i u dugom vremenu sklapanja.

S obzirom na napredovanje „iliberalne demokratije”, s obzirom na autoritarno-autokratske poplave, s obzirom na fašizaciju na globalnom planu, ova molekularna revolucija više je nego samo maglovita nada. To je snop linija bekstva koje se mogu proširiti na druga mesta, u svoj njihovoj masovnosti i mnogostrukosti. Neka se 15 minuta ćutanja proširi dalje, neka se mnoštvenost zgusne na mnogim mestima, neka nutopija zaista postane internacionalna. Kao što na nemačkom reč „Nu” odgovara trenutku, momentu i događaju, za nas, koji danas ponovno pevušimo himnu Nutopian International Anthem i time komponujemo Nutopian International, ne radi se o čekanju na bolju budućnost. Ono što čekamo u Nu je artikulacija današnjeg otpora s onim što je bilo, u onim manjinskim borbama koje pobednička istoriografija redovno počisti. Pamteći u otporu stojimo u Nu i zatvorili smo se u njemu. Proširujemo Nu do blokade, bilo to na dugih 15 minuta ili puno duže. U produženom sada-vremenu Nu i u prostoru događaja nu-toposa, revolucionarna strpljivost postaje revolucionarna nestrpljivost, ništa je mnoštvenost, svaki hor ćutanja izražava kondividualnost protesta.

Branka Ćurčić, „Studentski protesti i promene bez politike“, https://transversal.at/transversal/0325/curcic/sr

Slavoj Žižek, „The New Face of Protest“, https://www.project-syndicate.org/commentary/serbia-protests-new-strategy-of-challenging-a-corrupt-authoritarian-state-by-slavoj-zizek-2025-02

Studenti u blokadi, „Pismo narodu srbije“, https://blokade.org/sr/vesti/pismo-narodu-srbije/